

CÁC ĐIỀU KIỆN TÂM LÝ CHỦ YẾU ĐỂ NÂNG CAO TRÌNH ĐỘ KỸ NĂNG NGHỀ NGHIỆP CHO HỌC VIÊN ĐẠI HỌC QUÂN SỰ

Trương Thành Trung

Học viện Chính trị quân sự.

Đào tạo tại các trường đại học quân sự thực chất là chuẩn bị về nhân cách và nghề nghiệp cho sĩ quan tương lai, vì vậy các trường thường rất coi trọng nhiệm vụ trang bị kiến thức, rèn luyện kỹ năng, kỹ xảo hoạt động nghề nghiệp quân sự cho học viên. Nhưng trên thực tế, sau khi ra trường, nhiều sĩ quan trẻ thường tỏ ra lúng túng trong công tác thực tiễn tại đơn vị. Điều đó nói lên rằng, trình độ kỹ năng nghề nghiệp của những cán bộ này chưa phát triển tương xứng với yêu cầu của hoạt động theo ngành nghề đã được đào tạo. Do đó, việc tìm hiểu những điều kiện để nâng cao trình độ kỹ năng nghề nghiệp cho học viên là một vấn đề cần thiết đối với các nhà giáo, nhà quản lý của các trường đại học quân sự hiện nay.

Trong tâm lý học, kỹ năng được hiểu là khả năng huy động kiến thức đã lĩnh hội vào giải quyết các vấn đề thực tiễn. Căn cứ vào mức độ huy động kiến thức và tính chất phức tạp của nhiệm vụ cần giải quyết, người ta chia kỹ năng thành hai cấp độ: kỹ năng đơn giản và kỹ năng phức tạp⁽¹⁾. Trong nhà trường, kỹ năng đơn giản được rèn luyện thông qua vận dụng kiến thức lý luận theo từng lĩnh vực cụ thể để thực hiện các bài tập hoặc giải quyết một số vấn đề thông thường trong đời sống thực tiễn. Kỹ năng phức tạp được biểu hiện ở việc huy động đúng, kịp thời kiến thức thuộc nhiều lĩnh vực khác nhau và khả năng thiết lập được hệ thống thao tác hợp lý để giải quyết có hiệu quả các nhiệm vụ trong hoàn cảnh biến động và phức tạp. Quá trình chuẩn bị nghề nghiệp cho học viên cần phải hướng vào hình thành ở họ cả hai trình độ kỹ năng này, nhất là kỹ năng phức tạp. Kết quả khảo sát hoạt động dạy và học ở một số trường đại học quân sự cho thấy, để nâng cao trình độ kỹ năng nghề nghiệp của học viên, các trường thường quan tâm tới một số điều kiện tâm lý chủ yếu sau đây:

Thứ nhất, hình thành ở học viên hệ thống kiến thức cơ bản, thiết thực đối với hoạt động nghề nghiệp

Để có thể chủ động, tự giác giải quyết được các nhiệm vụ thực tiễn, con người, trước hết, cần có động cơ, mục đích và phương thức hoạt động đúng đắn. Nhưng điều đó chỉ có thể đạt được khi con người hiểu biết được bản chất, quy luật tồn tại và phát triển của các sự vật, hiện tượng có liên quan với công việc của họ, cũng như các phương pháp, cách thức, các quy tắc hành vi, chuẩn mực đạo đức và bậc thang giá trị... mà họ cần tuân thủ trong quá trình hoạt động. Những hiểu biết này tạo nên vốn kiến thức của cá nhân. Kiến thức càng đầy đủ và sâu sắc thì càng giúp cho con người khả năng định hướng đúng, có cơ sở khoa học trong các hành động thực tiễn của mình. Ngày nay, lượng tri thức của nhân loại vô cùng to lớn, với nhiều lĩnh vực chuyên môn khác nhau và không ngừng được bổ sung, phát triển. Vì vậy, quá trình đào tạo tại các trường đại học quân sự không thể trang bị cho học viên toàn bộ vốn tri thức đồ sộ đó, mà cần phải hướng tập trung vào những vấn đề cơ bản và thiết thực đối với hoạt động nghề nghiệp của họ.

Việc trang bị kiến thức, với ý đồ tạo ra điều kiện tâm lý thuận lợi cho sự phát triển kỹ năng nghề nghiệp cho học viên, đòi hỏi phải có sự lựa chọn nội dung sao cho phù hợp với đặc điểm, yêu cầu của hoạt động nghề nghiệp mà họ sẽ đảm nhiệm sau khi ra trường. Những kiến thức đó phải có khả năng ứng dụng lớn, vì vậy nó phải ở trình độ lý luận cao, có trật tự lô gíc chặt chẽ để tiện cho việc huy động vào giải quyết các vấn đề thực tiễn cả trước mắt và lâu dài. Điều đó dẫn tới chỗ, kiến thức mà nhà trường đem lại cho học viên phải mang tính cơ bản, có hệ thống và thiết thực, đáp ứng yêu cầu vận dụng trong đời sống và hoạt động. Vì vậy, chương trình đào tạo tại các trường phải được thiết kế theo hướng tiếp cận mục tiêu, bảo đảm kết hợp tốt các yêu cầu về tính cơ bản và chuyên sâu trong nội dung dạy học. Đồng thời, toàn bộ quá trình dạy học phải quán triệt tốt phương châm "lý luận liên hệ với thực tiễn", theo đó từng bài học, môn học phải hướng được học viên vào việc tích cực sử dụng những kiến thức đã lĩnh hội để giải quyết các vấn đề thực tế đang đặt ra. Chỉ có như vậy kỹ năng hành động của học viên mới có thể hình thành và phát triển tốt trong quá trình đào tạo.

Thứ hai, tăng cường huấn luyện các phương thức khái quát của hành động trong những tình huống điển hình

Mục đích hành động của con người luôn bị chế định bởi hoàn cảnh, điều kiện khách quan. Đến lượt mình, mục đích lại chi phối tới phương thức hành động của con người. Vì vậy, mỗi hoàn cảnh, điều kiện nhất định thường đòi hỏi những mục đích và phương thức hành động tương ứng với nó. Khi con người nắm bắt được phương thức khái quát của hành động trong những tình huống điển hình và biết vận dụng phù hợp với từng hoàn cảnh cụ thể thì hành động sẽ

đạt kết quả cao. Điều này được coi là một điều kiện tâm lý quan trọng để nâng cao trình độ kỹ năng nghề nghiệp của học viên trong dạy học.

Trong trường đại học quân sự, việc giới thiệu các chiến lệ, hướng dẫn quy trình cơ bản của các hoạt động lãnh đạo, chỉ huy, các mẫu thao tác thực hành sư phạm... là những cách thức có hiệu quả làm cho học viên nắm được các phương thức khái quát của hành động. Kinh nghiệm thực tế đã cho thấy, ở đâu làm tốt các việc nêu trên, ở đó có nhiều học viên biết xử lý tốt các tình huống cụ thể khi diễn tập, thực tập, vì thế kỹ năng nghề nghiệp của họ hình thành và phát triển thuận lợi hơn. Điều đó đòi hỏi các trường đại học quân sự cần hết sức coi trọng những nội dung, hình thức dạy học hướng vào làm rõ các cơ chế, quy trình giải quyết những vấn đề thực tiễn điển hình, tránh lối dạy học “lý thuyết suông”. Vì vậy, đội ngũ giáo viên của từng trường phải thường xuyên quan tâm nghiên cứu tình hình thực tế, chú ý tổng kết thực tiễn, từ đó xác lập được những bài tập thực hành phù hợp với đối tượng, nhiệm vụ, phương pháp của từng môn học. Những cố gắng này sẽ góp phần hình thành có kết quả kỹ năng nghề nghiệp ở học viên.

Thứ ba, thường xuyên quan tâm phát triển trí tuệ cho học viên trong quá trình dạy học

Trình độ kỹ năng nghề nghiệp phát triển cao thường thể hiện ở khả năng xử lý thông minh, sáng tạo của con người trong các tình huống khó khăn, phức tạp. Vì vậy, rèn luyện kỹ năng nghề nghiệp cho học viên không thể tách rời với việc phát triển trí tuệ cho họ. Thực tế cho thấy, học viên có trí tuệ phát triển thường có những đề xuất kịp thời, chính xác và thông minh về các phương án giải quyết các bài tập, cũng như các nhiệm vụ được giao. Những người này thường tích cực tìm tòi để phát hiện các vấn đề, có ý kiến độc lập, nhiều sáng kiến, không lệ thuộc vào những khuôn mẫu, do đó họ có khả năng thích ứng nhanh với sự phát triển của tình hình, nhiệm vụ.

Trình độ phát triển trí tuệ của con người phụ thuộc vào nhiều yếu tố, trong đó việc rèn luyện các phẩm chất tư duy, nâng cao năng lực sáng tạo là yếu tố quan trọng nhất. Kinh nghiệm của nhiều trường đại học quân sự đã xác nhận, việc tăng cường các phương pháp dạy học tích cực đã góp phần nâng cao trình độ phát triển trí tuệ của học viên. Bởi vì, phương pháp dạy học tích cực đề cao tính chủ động, sáng tạo của học viên, thường xuyên đưa họ vào các tình huống có vấn đề, buộc họ phải liên tục “động não” để tìm cách giải quyết các nhiệm vụ, các bài tập và đổi mới, hoàn thiện các thao tác. Thông qua những tác động sư phạm đó, các quá trình tư duy của học viên sẽ được tăng cường, tạo điều kiện cho trí tuệ phát triển. Nhờ đó, sau khi ra trường, họ có thể huy động được ở mức cao vốn kiến thức của mình để xác định những phương thức hành động hợp lý và hiệu quả trong giải quyết các nhiệm vụ thực tiễn. Đây là một

trong những biểu hiện sinh động của trình độ kỹ năng nghề nghiệp phát triển cao.

Thứ tư, nâng cao những phẩm chất ý chí và khả năng thích ứng của học viên với điều kiện căng thẳng của hoạt động quân sự

Hoạt động quân sự thường diễn ra trong những điều kiện căng thẳng và có nhiều biến động phức tạp. Trong hoạt động này, con người phải có sự vững vàng tâm lý cao, đồng thời thực sự nhạy cảm để có thể bình tĩnh, sáng suốt và kịp thời huy động được vốn kiến thức của mình để giải quyết có kết quả các vấn đề thực tiễn. Vì vậy, phẩm chất ý chí cao, khả năng thích ứng tâm lý tốt được coi là một trong những điều kiện tâm lý cần thiết để hình thành và phát triển kỹ năng nghề nghiệp ở học viên đại học quân sự.

Kinh nghiệm thực tế đã xác nhận rằng, những học viên thiếu dũng cảm, hay chân chừ, do dự, chậm thích ứng với đời sống và hoạt động trong quân đội để có những hạn chế về kỹ năng nghề nghiệp quân sự. Họ thường chỉ dừng lại ở các kiến thức sách vở, ít vận dụng những điều đã lĩnh hội vào thực tế lao động quân sự, do đó, khi trở thành sĩ quan, nhiều người trong số họ đã không đáp ứng đầy đủ các yêu cầu của nhiệm vụ. Nhận thức được điều này, nhiều trường đã và đang dành sự quan tâm lớn đến rèn luyện các phẩm chất ý chí và khả năng thích ứng tâm lý của học viên với các hoàn cảnh, điều kiện của lao động quân sự. Vì vậy, trong trường đại học quân sự, học phải luôn đi đôi với rèn, trước hết là rèn luyện tính kỷ luật, tinh thần dũng cảm, sự kiên trì, bền bỉ, độ nhanh nhạy, kịp thời ứng phó với các tình huống biến động, phức tạp. Để đạt được điều đó, các trường thường coi trọng các hình thức dạy học thực hành, tích cực đưa học viên vào rèn luyện trong những hoàn cảnh khó khăn, phức tạp, sát với thực tế đơn vị, thực tế chiến đấu.

Như vậy, có thể nói rằng, để nâng cao trình độ kỹ năng nghề nghiệp cho học viên, các trường đại học quân sự cần phải đổi mới toàn diện quá trình dạy học. Hiện nay, đổi mới nội dung dạy học theo hướng cơ bản, hệ thống, thiết thực; tăng cường vận dụng các phương pháp dạy học tích cực; mở rộng các hình thức dạy học thực hành và thường xuyên rèn luyện học viên sát với thực tế đơn vị là những con đường để tạo ra các điều kiện tâm lý thuận lợi cho sự hình thành và phát triển kỹ năng nghề nghiệp của học viên sĩ quan. Điều đó sẽ góp phần làm cho chất lượng đào tạo của các trường đại học quân sự không ngừng được nâng cao, nhằm đáp ứng tốt các yêu cầu xây dựng quân đội trong hoàn cảnh lịch sử mới.

Chú thích

1. *Tâm lý học quân sự*. NXB QĐND, Hà Nội, 1998, tr. 454.